

Josip Pavliček*
Lana Milivojević Antoliš**
Anita Matijević***

NEKE RODNE KARAKTERISTIKE POČINITELJA UBOJSTAVA I POKUŠAJA UBOJSTAVA U OBITELJI

Fenomenološke karakteristike počinitelja kaznenih djela važni su temelji za proučavanje uzroka kriminalnog ponašanja, ali i mogućnosti njegove prevencije. U tom smislu članak donosi analizu nekih općih kriminoloških varijabli koje pobliže određuju počinitelje kaznenih djela ubojstava i pokušaja ubojstava članova obitelji. Osim općih osobnih karakteristika analizirane su ekonomske i obiteljske prilike počinitelja, utjecaj opojnih sredstava te samoubojstvo počinitelja. S obzirom na to da je riječ o vrsti ubojstava kod kojih žene kao počinitelji imaju najznačajnije udio, dodatno su analizirane rodne razlike u tim varijablama.

1. UVOD

Iako posljednjih desetak godina u Republici Hrvatskoj opada ukupni broj ubojstava, još uvijek vrlo visok udio od 35 do 45% ubojstava u obitelji motivira nadležna državna tijela na intenzivnije bavljenje tim fenomenom. Paradoks što upravo ljudi koji bi trebali biti najbliži, međusobno se štititi i pomagati, vrlo često budu akteri najokrutnijih zločina traži detaljnija objašnjenja uzroka takvih ponašanja. Znanstvenici diljem svijeta (Belfarge & Rying, 2004.; Diem & Pizarro, 2010.; Archer, 2000.; Gillespie, Hearn, & Silverman, 1998.; Fox & Zawitz, 2006.; Roberts, 2009.; Belfarge & Rying, 2004.; Paulozzi, Saltzman, Thompson, & Holmgreen, 2001. i dr.), ali i u Hrvatskoj (Kovčo, 1996.; Dundović, 2005.; Singer, 2005. i dr.) mnogobrojnim su istraživanjima pokušali sagledati kompleksne odnose među članovima obitelji i intimnim partnerima, njihove karakteristike, ali i razmotriti karakteristike okoline te

* Dr. sc. Josip Pavliček, viši predavač na Visokoj policijskoj školi u Zagrebu

** Dr. sc. Lana Milivojević Antoliš, viša predavačica na Visokoj policijskoj školi u Zagrebu

*** Anita Matijević, policijska službenica u Upravi kriminalističke policije Ravnateljstva policije, MUP RH

socio-ekonomskih uvjeta kako bi došli do tih odgovora. Dodatno bavljenje tim fenomenom potiče i specifična dinamika počinjenja u usporedbi s drugim vrstama ubojstava (Campbel, Glass, Sharps, Laughon, & Bloom, 2007.).

Određeni doprinos tim naporima pokušat će dati i rezultati istraživanja prikazani u ovom članku koji je u najvećoj mjeri usmjeren na pojedine karakteristike počinitelja kaznenih djela ubojstava i pokušaja ubojstava u obitelji. Za potrebe ovog istraživanja pod ubojstvima u obitelji smatraju se ubojstva i pokušaji ubojstava srodnika u uspravnoj liniji do trećeg koljena i srodnika po pobočnoj liniji do trećeg koljena te intimnih partnera. Iako pojedini intimni partneri ne moraju nužno imati općeprihvaćene obiteljske karakteristike, takav pristup istraživanju uzimaju u obzir i druge studije (Websdale, 1999.; Diem & Pizarro, 2010.), dok neke odvojeno analiziraju intimne partnere od srodnika (Kovčo, 1996.; Dundović, 2005.).

Rezultati prikazani u ovom članku dio su istraživačkog projekta koji se provodi u Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Hrvatske s ciljem identifikacije uzročnika relevantnih za počinjenje takvih teških kaznenih djela unutar takvog suptilnog okružja kao što je obitelj. Važan je cilj također na tim spoznajama razviti preventivne programe koji će pomoći nadležnim državnim tijelima, a primarno policiji, u procjeni rizika postoji li ozbiljna vjerojatnost nastupanja teških posljedica nasilja u konkretnoj obitelji kako bi se mogli angažirati dodatni zaštitni mehanizmi. Naglasak je u ovom članku stavljen na rodne razlike u analiziranim varijablama kako bi se još bolje sagledale njihove specifičnosti.

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja bili su policijski spisi sastavljeni tijekom kriminalističkog istraživanja ubojstava (čl. 90., čl. 91. i čl. 92. Kaznenog zakona, NN 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11) i pokušaja ubojstava (čl. 90., čl. 91. i čl. 92. Kaznenog zakona u svezi s čl. 33. tog zakona). Osim policijskih spisa, za predmete koji su pravomoćno ili nepravomoćno okončani pribavljeni su preslici sudskih presuda.

Istraživanjem je, između ostalog, obuhvaćeno 235 počinitelja (192 muškarca i 43 žene) koji su u petogodišnjem razdoblju, 2006. – 2010. godine, na području čitave Republike Hrvatske počinili ubojstvo ili pokušaj ubojstva nekog od članova obitelji. Odabrani su gotovo svi spisi o takvim kaznenim djelima, osim njih nekoliko za koje je u vrijeme istraživanja sudski postupak bio u tijeku. Opredjeljenju za analizu i ubojstava i pokušaja ubojstava pridonijele su vrlo slične karakteristike počinjenja tih kaznenih djela koje u biti razlikuje samo krajnja posljedica, a to je smrt žrtve.

Podaci o počiniteljima prikupljeni su uz pomoć posebno konstruiranog anketnog upitnika iz policijskih spisa, a potom su obrađeni i analizirani korištenjem odgovarajućih statističkih metoda. Prikupljane su specifične spoznaje o osobnim, obiteljskim, bračnim, socio-ekonomskim i drugim karakteristikama počinitelja ubojstava i pokušaja ubojstava članova obitelji i intimnih partnera. S obzirom na izraženiji udio žena u počinjenju takvih kaznenih djela u odnosu prema ostalim vrstama ubojstava, dodatno su razmotrene rodne razlike među počiniteljima.

3. REZULTATI I RASPRAVA

3.1. Vrsta obiteljskog odnosa počinitelja i žrtve

Potvrdu vrlo česte konstatacije da su ubojstva zločini muškaraca (Roberts, 2009.) pronašli smo i tijekom ovog istraživanja, naime muškarci su u analiziranom razdoblju počinili 81,7% ubojstava i pokušaja ubojstava članova obitelji, a žene 18,3% takvih kaznenih djela. Pri tome nalazimo gotovo ravnomjernu raspodjelu dovršenih ubojstava i pokušaja ubojstava u uzorku (49,8% dovršenih prema 50,2% pokušaja).

U odnosu na počinjenje dovršenih ubojstava i pokušaja ubojstava s obzirom na rod počinitelja možemo reći da od kaznenih djela koje su počinile žene 67,4% otpada na pokušaje ubojstava, a tek 32,6% na dovršena ubojstva. Archer (2000.:664) u tom smislu, analizirajući različitosti s obzirom na rod počinitelja kroz prizmu fizičke agresije i nasilja među partnerima, naglašava u svojoj metaanalizi da se žene značajnije više nego muškarci koriste fizičkom agresijom prema svojim partnerima, ali su posljedice takve agresije manje. S druge strane, gledano prema fizičkim posljedicama takve agresije (vidljive ozljede, ozljede koje traže medicinsku pomoć), muškarci češće od žena ozbiljnije ozljeđuju svoje partnerice. U tom smislu možemo promatrati i taj povećani udio pokušaja ubojstava kod počiniteljica. Kod muških počinitelja situacija je nešto drugačija, među kaznenim djelima koje su oni počinili 53,3% otpada na dovršena ubojstva, a 46,7% na pokušaje ubojstava. ($\chi^2 = 9,446$, $df = 4$, $p < 0,01$)

Tablica 1.

Rodbinski odnosi počinitelja i žrtve
(N=276)

		Muškarci N(%)	Žene N(%)	Svi %	χ^2
Rod žrtve	muškarci	82 (68,3)	38 (31,7)	43,5	32,195***
	žene	147 (94,2)	9 (5,8)	56,5	
Rodbinska veza žrtve i počinitelja	da	106 (46,3)	11 (23,4)	42,4	8,362**
	ne	123 (53,7)	36 (76,6)	57,6	
Vrsta rodbinske veze žrtve i počinitelja	uspravna linija	73 (31,9)	8 (17)	29,3	8,404*
	pobočna linija	33 (14,4)	3 (6,4)	13	
	nema rodbinske veze	123 (53,7)	36 (76,6)	57,6	

* p<0,05 ** p<0,01, *** p<0,001

Usporedo s time nalazimo da su muškarci bili žrtve u 43,5% slučajeva, a žene u 56,5% slučajeva. Podatke da muškarci počine između 82% i 95% svih ubojstava pokazuju i druge studije, međutim iste studije pokazuju da su muškarci žrtve između 59 i 78% slučajeva. (Carcach & Conroy, 2001.; Pridemore & Eckhardt, 2008.; Salfati & Dupont, 2006.). Pri tome treba uzeti u obzir da su ove studije rađene za sva ubojstva, a ne samo za ubojstva u obitelji, u kojima su žene zastupljenije kao žrtve.

Unutar tih udjela nalazimo da su 68,3% ubojstava i pokušaja ubojstva muških članova obitelji počinili muškarci, a 31,7% žene. Omjer je još izraženiji u slučaju tih kaznenih djela na štetu žena, naime 94,2% počinili su ih muškarci, a 5,8% žene. Dakle, muškarci su uglavnom ti koji ubijaju žene u obitelji, ali i druge muškarce.

Razmatramo li pobliže međusobne obiteljske odnose žrtava i počinitelja, nalazimo da su ubojstva i pokušaji ubojstva u 42,4% slučajeva počinjeni na štetu člana obitelji koji je bio u nekom obliku rodbinske veze s počiniteljem, a da je 49,6% tih kaznenih djela počinjeno na štetu intimnih partnera. Ostale žrtve napadnute su tijekom istih događaja i bile su u nekom drugom odnosu sa žrtvom ili počiniteljem (prijateljice žrtve, susjedi i sl.).

Kada je kazneno djelo počinjeno na štetu srodnika, u 69,2% slučajeva to je bilo na štetu srodnika koji su bili u uspravnoj srodničkoj liniji s počiniteljem (roditelji, djeca, djedovi, bake), a ostalih 30,8% ubojstava i pokušaja ubojstva počinjeno je na štetu srodnika, u pobočnoj liniji. Razmatramo li rodne razlike u pogledu analiziranih kaznenih djela na štetu srodnika, vidimo da ih većinom čine muškarci, i to u 90,6% slučajeva.

Tablica 2.

Vrsta intimne veze sa žrtvom kod muških i ženskih počinitelja
(N=276)

		Muškarci N(%)	Žene N(%)	Svi N(%)	χ^2
Vrsta intimne veze žrtve i počinitelja	brak	58 (25,3)	17 (36,2)	75 (27,2)	26,665***
	izvanbračna veza	22 (9,6)	12 (25,5)	34 (12,3)	
	ljubavnici	14 (6,1)	0 (0)	14 (5,1)	
	mladenačka veza	4 (1,7)	2 (4,3)	6 (2,2)	
	istospolna zajednica	1 (0,4)	0 (0)	1 (0,4)	
	bivši bračni partneri	2 (0,9)	3 (6,4)	5 (1,8)	
	prijatelj	2 (0,9)	0 (0)	2 (0,7)	
nije bilo intimne veze	126 (55)	13 (27,7)	139 (50,4)		

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Osim rodbinskih odnosa u ubojstvima i pokušajima ubojstava članova obitelji do izražaja dolazi intimna veza između žrtava i počinitelja. Među intimnim vezama prevladava bračni odnos u 54,7% slučajeva, a potom u 24,8% slučajeva izvanbračna veza. Podaci govore o nešto većem udjelu počiniteljica u takvim ubojstvima i pokušajima ubojstava u odnosu prema istim kaznenim djelima na štetu srodnika. Ipak, bračne partnere u 77,3% slučajeva ubili su ili pokušali ubiti muškarci, dok su to žene činile u 22,7% slučajeva. Slično je i s analiziranim kaznenim djelima na štetu izvanbračnih partnera, u čemu muškarci sudjeluju kao počinitelji u 64,7% slučajeva, a žene u 35,3% slučajeva. Jedino kada je riječ o ubojstvima bivših bračnih partnera, žene su ravnopravne s muškim počiniteljima (tablica 2).

Od ukupnog broja ubojstava i pokušaja ubojstava u obitelji koja su počinile žene ona na štetu intimnih partnera zauzimaju 72,3%. Za razliku od toga, u muškoj populaciji njih je 45% počinilo ubojstvo intimnih partnera ($\chi^2 = 26,665$, $df = 7$, $p < 0,001$). Možemo zaključiti da kada žene počine ubojstvo ili pokušaj ubojstva u obitelji, to u gotovo tri četvrtine slučajeva čine na štetu intimnih partnera.

3.2. Osobne i ekonomske karakteristike počinitelja

Analizirano je nekoliko osobnih karakteristika počinitelja ubojstava i pokušaja ubojstava u obitelji: mjesto stanovanja počinitelja, dob, obrazovni status, zanimanje, zaposlenje i stambeno-imovinski status.

Tablica 3.

Mjesto stanovanja počinitelja
 (N=235)

		Muškarci N(%)	Žene N(%)	Svi N(%)	χ^2
Mjesto stanovanja počinitelja	u Zagrebu	20 (10,4)	12 (27,9)	32 (13,6)	11,880*
	u mjestu koje nije sjedište općine	87 (45,3)	13 (30,2)	100 (42,6)	
	u mjestu koje je sjedište općine	25 (13)	4 (9,3)	29 (12,3)	
	u gradu	28 (14,6)	8 (18,6)	36 (15,3)	
	u mjestu koje je sjedište županije	26 (13,5)	6 (14)	32 (13,6)	
	izvan Hrvatske	6 (3,1)	0 (0)	6 (2,6)	

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

S obzirom na stupanj urbanizacije mjesta stanovanja počinitelja značajno se ističu ruralne sredine sa 42,6% svih počinitelja. Do sličnih rezultata došla je i Gallup-Black (2005.) analizirajući ubojstva u obitelji i ubojstva intimnih partnera u SAD počinjenih u periodu 1980. – 1999.

Muškarci počinitelji, 45,3% njih, stanovali su u manjim mjestima koja nisu bila ni sjedište općine. Distribuciju ostalih muškaraca počinitelja nalazimo u mjestima većeg stupnja urbanizacije, u gradu (14,6%), u mjestu koje je sjedište županije (13,5%), u mjestu koje je sjedište općine (13%) i u gradu Zagrebu (10,4%). I kod počiniteljica najveći udio zauzimaju ruralne sredine (30,2%), međutim u bitno manjem dijelu nego kod muškaraca počinitelja. Odmah potom ističe se grad Zagreb u kojem je stanovalo 27,9% počiniteljica. U daljnjim analizama i budućim istraživanjima bit će potrebno dodatno razmotriti karakteristike ruralnih sredina na području Republike Hrvatske kako bi se mogle bolje prilagoditi preventivne aktivnosti.

Tablica 4.

Dobna struktura počinitelja i žrtve

		Muškarci N(%)	Žene N(%)	Svi N(%)	χ^2
Starost počinitelja (N=235)	14-17	3 (1,6)	0 (0)	3 (1,3)	2,010
	18-20	3 (1,6)	0 (0)	3 (1,3)	
	21-30	27 (14,1)	8 (18,6)	35 (14,9)	
	31-50	88 (45,8)	18 (41,9)	106 (45,1)	
	51-90	71 (37)	17 (39,5)	88 (37,4)	
Starost žrtve (N=276)	0-13	11 (4,8)	1 (2,1)	12 (4,3)	3,600
	14-17	8 (3,5)	0 (0)	8 (2,9)	
	18-20	4 (1,7)	1 (2,1)	5 (1,8)	
	21-30	36 (15,7)	6 (12,8)	42 (15,2)	
	31-50	86 (37,6)	17 (36,2)	103 (37,3)	
	51-90	84 (36,7)	22 (46,8)	106 (38,4)	

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Iako neke studije nalaze povezanost ubojstava s relativno mlađom životnom dobi počinitelja od 25 do 30 godina (Gartner & Parker, 1990.; Phillips, 2006.), rezultati ove analize pokazuju da su počinitelji ubojstava i pokušaja ubojstava u obitelji u najvećoj mjeri srednje i starije životne dobi. Više od 45% počinitelja u dobi su od 31 do 50 godina, a 37,4% počinitelja u dobi je od 51 do 90 godina. Analiziramo li dobnu strukturu prema rodu počinitelja, nalazimo da u tim dobnim skupinama žene sudjeluju sa 17 i 19,3%. Najveći relativni udio žena je u dobnj skupini od 21 do 30 godina, i to sa 22,9%.

S druge strane, dobna struktura žrtava slična je strukturi počinitelja. Među muškim počiniteljima prevladavaju oni od 31 do 50 godina starosti u 37,6% slučajeva, a potom slijede sa 36,7% počinitelji dobne skupine od 51 do 90 godina. Među počiniteljicama ističe se podatak da ih je 46,8% u dobi od 51 do 90 godina, a 36,2% u dobi od 31 do 50 godina. Značajno je također napomenuti da je među 276 žrtava analiziranih kaznenih djela dvadesetero djece i maloljetnika. Počinitelji kaznenih djela na štetu djece i maloljetnika u 19 slučajeva su muškarci, a u jednom slučaju žena. Također nalazimo da je od toga broja bilo dvanaestero djece do 14 godina koja su u 75% slučajeva (9 žrtava) bila usmrćena kao dodatna žrtva, a u ostalih 25% slučajeva (3 žrtve) bila su jedina žrtva. S maloljetnicima je situacija obrnuta, u 6 slučajeva bili su jedina žrtva, a u 2 slučaja dodatne žrtve ($\chi^2 = 24,321$, $df = 5$, $p < 0,001$).

Tablica 5.

Obrazovni status i zanimanje počinitelja
(N=235)

		Muškarci N(%)	Žene N(%)	Svi N(%)	χ^2
Obrazovanje počinitelja	bez škole	7 (3,6)	1 (2,3)	8 (3,4)	3,380
	pohađao školu, ali nije završio 8 razreda OŠ	18 (9,4)	5 (11,6)	23 (9,8)	
	završio 8 razreda OŠ	54 (28,1)	9 (20,9)	63 (26,8)	
	završio srednju školu ili gimnaziju	100 (52,1)	24 (55,8)	124 (52,8)	
	polazio, a nije završio fakultet, višu ili visoku školu	2 (1)	0 (0)	2 (0,9)	
	završio fakultet, višu ili visoku školu	9 (4,7)	4 (9,3)	13 (5,5)	
	nepoznato	2 (1)	0 (0)	2 (0,9)	
Zanimanje počinitelja	poljoprivrednik	16 (8,3)	0 (0)	16 (6,8)	34,120**
	djelatnik	58 (30,2)	19 (44,2)	77 (32,8)	
	umirovljenik	42 (21,9)	9 (20,9)	51 (21,7)	
	građevinski djelatnik	14 (7,3)	0 (0)	14 (6)	
	metalurški djelatnik	21 (10,9)	1 (2,3)	22 (9,4)	
	ugostiteljski i trgovački djelatnik	20 (10,4)	7 (16,3)	27 (11,5)	
	djelatnik u drvnoj industriji	5 (2,6)	0 (0)	5 (2,1)	
	transport, vozač	8 (4,2)	0 (0)	8 (3,4)	
	grafičar	2 (1)	2 (4,7)	4 (1,7)	
ostala zanimanja	6 (3,1)	5 (11,6)	11 (4,6)		

* p<0,05 ** p<0,01, *** p<0,001

Iako najveći broj počinitelja oba roda ima srednjoškolsko obrazovanje (52,8% počinitelja), još uvijek nalazimo da 26,8% počinitelja ima osnovnoškolsko obrazovanje, 9,8% njih nije završilo osnovnu školu, a 3,4% njih je bez škole. Promatramo li odvojeno žene i muškarce počinitelje, nailazimo na istu distribuciju obrazovne strukture. Svega 4,7% muškaraca počinitelja i 9,3% počiniteljica ima završen neki oblik visokoškolskog obrazovanja.

Analizom zanimanja vidimo da 32,8% počinitelja nema nikakvih stečenih kvalifikacija, već se izjašnjavaju kao djelatnici. Također nalazimo relativno

visok udio umirovljenika sa 21,7% te 11,5% ugostiteljskih i trgovačkih djelatnika. Nedostatak kvalifikacija osobito se ističe u uzorku žena gdje nalazimo 44,2% žena koje nemaju nikakvih kvalifikacija. Počiniteljice također nalazimo u većem broju (16,3%) u odnosu prema muškarcima počiniteljima (10,4%) kao ugostiteljske i trgovačke djelatnike. Na osnovi toga obrazovni stupanj počinitelja analiziranih kaznenih djela oba roda možemo karakterizirati kao nizak do srednji, što je također povezano i s vrlo niskim kvalifikacijskim okvirima počinitelja.

Tablica 6.

Socio-ekonomski status počinitelja
(N=235)

		Muškarci N(%)	Žene N(%)	Svi N(%)	χ^2
Zaposlenje počinitelja	nije zaposlen	78 (40,6)	22 (51,2)	100(42,6)	2,440
	zaposlen je (legalno zaposlenje)	46 (24)	9 (20,9)	55 (23,4)	
	povremeno-sezonski radi	13 (6,8)	1 (2,3)	14 (6)	
	umirovljenik	48 (25)	10 (23,3)	58 (24,7)	
	nema podataka	7 (3,6)	1 (2,3)	8 (3,4)	
Stambeno- imovinski status	nema stalno mjesto stanovanja	2 (1)	0 (0)	2 (0,9)	4,150
	podstanar	14 (7,3)	1 (2,3)	15 (6,4)	
	vlastita nekretnina	87 (45,3)	22 (51,2)	109 (46,4)	
	stanuje kod rodbine/ članova obitelji	78 (40,6)	15 (34,9)	93 (39,6)	
	drugo	11 (5,7)	5 (11,6)	16 (6,8)	

* p<0,05 ** p<0,01, *** p<0,001

Socio-ekonomski status počinitelja, ali i žrtava kaznenih djela jedan je od važnih čimbenika koji utječu na broj ubojstava u obitelji (Diem & Pizarro, 2010.). Na socio-ekonomski status izravno utječe stupanj zaposlenosti i stalni izvori prihoda. U analiziranom uzorku nezaposlenost je izraženija među počiniteljicama (51,2%), dok i među muškarcima počiniteljima zauzima visokih 40,6%. Zaposleno je bilo svega 24% muškaraca počinitelja i 20,9% počiniteljica. Umirovljenici oba roda zauzimaju između 23% i 25%.

Ekonomski status izravno se reflektira i kroz stambeno-imovinski status odnosno posjedovanje vlastite nekretnine za stanovanje. Vidimo da je najveći

dio počiniteljica (51,2%) i muških počinitelja (45,3%) stanovao u vlastitoj nekretnini, a ostali muškarci počinitelji (40,6%) i počiniteljice (34,9%) stanovali su kod rodbine ili članova obitelji. Iako smo prije vidjeli slabije obrazovne i kvalifikacijske pokazatelje, pa i činjenicu da je velik dio počinitelja nezaposlen, to se još uvijek ne odražava na stambene prilike.

3.3. Obiteljske prilike počinitelja

S obzirom na specifičnost okružja u kojem su počinjena analizirana kaznena djela potrebno je pobliže razmotriti kakve su bile obiteljske prilike počinitelja. Promatralo se s kim je živio počinitelj u vrijeme počinjenja kaznenog djela, njegov bračni status i broj djece.

Tablica 7.

Obiteljski status počinitelja
(N=235)

		Muškarci N(%)	Žene N(%)	Svi N(%)	χ^2
S kim je živio počinitelj	sama/sam	20 (10,4)	0 (0)	20 (8,5)	27,156***
	s vlastitom obitelji (supružnici i/ili djeca)	88 (45,8)	27 (62,8)	115 (48,9)	
	s roditeljima ili rodbinom	57 (29,7)	1 (2,3)	58 (24,7)	
	s vlastitom obitelji, roditeljima ili rodbinom	18 (9,4)	9 (20,9)	27 (11,5)	
	s drugom osobom	8 (4,2)	6 (14)	14 (6)	
	zaštitna mjera udaljenja iz stana	1 (0,5)	0 (0)	1 (0,4)	
Bračni status u vrijeme počinjenja kaznenog djela	u braku	82 (42,7)	21 (48,8)	103 (43,8)	14,638*
	izvanbračnoj zajednici	24 (12,5)	11 (25,6)	35 (14,9)	
	udovica/udovac	9 (4,7)	3 (7)	12 (5,1)	
	razvedena/razveden	18 (9,4)	6 (14)	24 (10,2)	
	neudana/neoženjen	57 (29,7)	2 (4,7)	59 (25,1)	
nije poznato	2 (1)	0 (0)	2 (0,9)		
Broj djece počinitelja	nema	68 (35,4)	3 (7)	71 (30,2)	13,477***
	ima	124 (64,6)	40 (93)	164 (69,8)	

* p<0,05 ** p<0,01, *** p<0,001

Analiza obiteljskih prilika pokazuje da su počinitelji u najvećoj mjeri živjeli u užoj obitelji (supružnici i/ili djeca). To je osobito karakteristično za počiniteljice kojih je 62,8% živjelo u užoj obitelji, dok je to kod muškaraca počinitelja bilo u 45,8% slučajeva. Osim uže obitelji, kod muškaraca počinitelja nalazimo da su u 29,7% slučajeva živjeli s roditeljima ili rodbinom odnosno u 10,4% slučajeva sami. Kod počiniteljica situacija je nešto drugačija, njih 20,9% živjelo je u proširenoj obitelji (vlastita obitelj, roditelji i/ili rodbina), a 14% s drugom osobom.

U vrijeme počinjenja kaznenog djela 42,7% muškaraca počinitelja i 48,8% počiniteljica bilo je u braku. Manji dio, 25,6% žena i 12,5% muškaraca počinitelja, živjelo je u izvanbračnoj zajednici. Kod muškaraca počinitelja ističe se podatak da ih je gotovo trećina (29,7%) u trenutku počinjenja bila neoženjena. Suprotno tome, Rennison i Welchanes (2000.) u svojoj su studiji pronašli da su počinitelji koji su razvedeni ili su živjeli odvojeno od obitelji najčešće činili ubojstva u obitelji, potom su izdvojeni kao česti počinitelji koji nisu nikada bili oženjeni.

Stoga je upravo bračni status počinitelja detaljnije analiziran, osobito s obzirom na vezu sa žrtvama kaznenih djela. Tako je pronađeno da su kaznena djela na štetu srodnika u 49,4% slučajeva činili neoženjeni muškarci, a u 26,5% slučajeva muškarci koji su u braku ($\chi^2 = 42,839$, $df = 5$, $p < 0,001$). Od srodnika, neoženjeni muškarci najčešće su ubijali srodnike po uspravnoj liniji, i to 48,3% ukupnog broja ubojstava srodnika po uspravnoj liniji odnosno 54,2% ukupnog broja srodnika po pobočnoj liniji ($\chi^2 = 42,342$, $df = 10$, $p < 0,001$). Počiniteljice su u 23,3% činile kaznena djela na štetu srodnika, a od toga 50% one koje su bile u braku, 30% udovice i 20% razvedene ($\chi^2 = 14,184$, $df = 4$, $p < 0,05$). Među srodnicima, u 16,3% slučajeva žene su ubijale srodnike u uspravnoj liniji, a u 7% slučajeva srodnike u pobočnoj liniji ($\chi^2 = 23,915$, $df = 8$, $p < 0,05$).

S druge strane, analiziramo li vrstu intimne veze žrtve i počinitelja s obzirom na bračni status počinitelja u trenutku počinjenja kaznenog djela, nalazimo da su počinitelji oba roda koji su bili u trenutku počinjenja kaznenog djela u braku najviše ubijali svoje bračne partnere, i to u 60,2% slučajeva i u jednom slučaju osobu s kojom su bili u ljubavničkoj vezi. Počinitelji oba roda koji su bili u izvanbračnoj vezi u trenutku počinjenja kaznenog djela u 78,4% slučajeva počinili su kazneno djelo na štetu izvanbračnih partnera, u 5,4% slučajeva u prijateljskoj intimnoj vezi i u jednom slučaju u istospolnoj vezi. Svega 20% neoženjenih počinitelja oba roda počinilo je kazneno djelo na štetu intimnog partnera ($\chi^2 = 377,729$, $df = 35$, $p < 0,001$). Nešto drugačije rezultate dobili su Paulozzi i suradnici u svojoj studiji (2001.), naime oni su pronašli da je oko 50% žrtava ubijeno od legalnih bračnih partnera. Unutar toga je 53,4% muškaraca ubilo svoje supruge, a 46,6% žena svoje supružnike.

Analiziramo li dodatno prema rodu počinitelja udio u počinjenju kaznenih djela na štetu intimnih partnera, nalazimo da je 71,4% počiniteljica koje su bile u braku počinilo kazneno djelo na štetu svojeg bračnog partnera te da nisu ubijale ili pokušale ubiti druge intimne partnere. Slična je situacija i s počiniteljicama koje su u vrijeme počinjenja bile u izvanbračnoj zajednici: njih 91,7% počinilo je ubojstvo ili pokušaj ubojstva na štetu svog izvanbračnog partnera te isto tako nisu kazneno djelo činile na štetu drugih intimnih partnera ($\chi^2 = 113,263$, $df = 16$, $p < 0,001$).

Muški počinitelji koji su bili u braku u vrijeme počinjenja kaznenog djela u 68,3% slučajeva ubijali su bračne partnerice i u jednom slučaju ljubavnicu. Oni koji su bili u vrijeme počinjenja u izvanbračnoj vezi, u 75% slučajeva ubijali su izvanbračne partnere i u jednom slučaju partnera u istospolnoj zajednici. Kod razvedenih muških počinitelja nalazimo najviše raznolikosti, u 38,9% slučajeva ubijali su ili pokušali ubiti osobe s kojima su bili u ljubavničkoj vezi, u 5,6% slučajeva izvanbračne partnere, a u 11,1% slučajeva bivše bračne partnere. Neoženjeni muškarci relativno su rijetko ubijali intimne partnere, u 8,8% slučajeva ljubavnice, 5,3% slučajeva u mladenačkim vezama i u 3,5% slučajeva izvanbračne partnere ($\chi^2 = 267,224$, $df = 30$, $p < 0,001$).

Karakteristično je također da je 93% počiniteljica imalo u trenutku počinjenja kaznenog djela djecu, dok je djecu imalo 64,6% muških počinitelja.

3.4. Utjecaj opojnih sredstava i duševno zdravlje počinitelja

Mnoge su studije potvrdile povezanost alkohola s počinjenjem nasilničkih kaznenih djela, osobito ubojstava (Gymah-Brempong & Racine, 2006.; Gorman, Zhu, & Horel; 2005. Frye et al., 2006.). I u ovom se istraživanju utjecaj alkohola pokazao kao relevantan čimbenik.

Tablica 8.

Utjecaj opojnih sredstava na počinitelja
(N=235)

		Muškarci N(%)	Žene N(%)	Svi N(%)	χ^2
Utjecaj opojnih sredstava na počinitelja u vrijeme počinjenja	alkohol	81 (42,2)	14 (32,6)	95 (40,4)	25,610***
	droga	2 (1)	0 (0)	2 (0,9)	
	drugo	10 (5,2)	13 (30,2)	23 (9,8)	
	ne	96 (50)	16 (37,2)	112 (47,7)	
	neutvrđeno	3 (1,6)	0 (0)	3 (1,3)	
Sklonost alkoholu počinitelja	liječena ovisnost	14 (7,3)	3 (7)	17 (7,2)	0,519
	prekomjerno pijenje	73 (38)	14 (32,6)	87 (37)	
	ne	46 (24)	11 (25,6)	57 (24,3)	
	nije poznato	59 (30,7)	15 (34,9)	74 (31,5)	
Konzumiranje droga počinitelja	ovisnost	6 (3,1)	0 (0)	6 (2,6)	2,260
	povremeno uzimanje droga	7 (3,6)	3 (7)	10 (4,3)	
	ne	122 (63,5)	27 (62,8)	149 (63,4)	
	nije poznato	57 (29,7)	13 (30,2)	70 (29,8)	
Duševno zdravlje počinitelja	duševne bolesti i duševni poremećaji	64 (33,3)	14 (32,6)	78 (33,2)	0,931
	nedovoljni duševni razvoj	4 (2,1)	2 (4,7)	6 (2,6)	
	nema podataka o ozbiljnim duševnim smetnjama	124 (64,6)	27 (62,8)	151 (64,3)	

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Promatramo li utjecaj opojnih sredstava na počinitelje tijekom počinjenja ubojstava i pokušaja ubojstava u obitelji, nalazimo značajan utjecaj alkohola koji je izraženiji kod muškaraca sa 42,2%, ali i kod žena je prisutan s visokih 32,6%. Utjecaj droge nema značajniji udio, pronađena je svega kod dvojice muškaraca počinitelja ($\chi^2 = 25,610$, $df = 4$, $p < 0,001$).

Analizirano je i s tim povezano pitanje ovisnosti o alkoholu koja je registrirana kod 7,3% muškaraca počinitelja i 7% počiniteljica. Prekomjerno pijenje koje nije dovelo do adekvatnog liječenja ovisnosti zabilježeno je u značajnijem broju, kod 38% muškaraca počinitelja i kod 32,6% počiniteljica ($\chi^2 = 0,519$, $df = 3$, $0,915$).

Iako pojedina istraživanja govore da se ubojstva pod utjecajem alkohola čine između muškaraca (Carcach & Conroy, 2001.), rezultati ovog istraživanja

govore da su muški počinitelji pod utjecajem alkohola u 39,5% slučajeva ubili ili pokušali ubiti žrtvu muškog roda, a u 60,5% slučajeva žrtvu ženskog roda. Kod počiniteljica koje su bile pod utjecajem alkohola u trenutku počinjenja kaznenog djela nalazimo da su u 92,9% slučajeva ubile ili pokušale ubiti žrtvu muškog roda, a svega u jednom slučaju žrtvu ženskog roda.

Ovisnost o drogama zabilježena je kod 3,1% muškaraca počinitelja, dok kod počiniteljica nije zabilježena. Ipak je povremeno uzimanje droga zabilježeno kod 7% počiniteljica i 3,6% muškaraca počinitelja ($\chi^2 = 2,266$, $df = 3$, 0,519).

Počinjenje ubojstava vrlo se često povezuje s nekim oblikom duševne bolesti ili poremećaja. U analiziranom uzorku, na osnovi pronađene dokumentacije u spisima, utvrđena je prisutnost duševnih bolesti ili poremećaja kod 33,3% i nedovoljni duševni razvoj kod 2,1% muškaraca počinitelja te duševna bolest ili poremećaj kod 32,6% i nedovoljni duševni razvoj kod 4,7% počiniteljica ($\chi^2 = 0,931$, $df = 2$, 0,628). Još veći udio duševnih bolesti, gotovo 40%, nalazi Richards (2003.) u svojoj analizi ubojstava u obitelji u Londonu.

Analiziramo li pobliže strukturu duševnih poremećaja, u 24,3% slučajeva riječ je o poremećaju ličnosti, u 20,5% slučajeva o različitim oblicima shizofrenije, u 14,1% slučajeva o PTSP-u, u 12,8% slučajeva o psihozi te u ostalim slučajevima o različitim dijagnozama duševnih bolesti i poremećaja. Studije u Engleskoj i Walesu pokazuju udio od 9% osuđenih počinitelja ubojstava u razdoblju 1999. – 2003. koji su tijekom jedne godine prije ubojstva imali kontakte s psihijatrijskim zdravstvenim službama. Najčešća dijagnoza bila je shizofrenija, u 30% slučajeva (Swinson & Shaw, 2007.).

3.5. Samoubojstvo počinitelja

Ubojstva i pokušaje ubojstva u obitelji vrlo često prate samoubojstva počinitelja. Mogli bismo reći da je samoubojstvo u takvoj situaciji čin karakterističan za muškarce počinitelje jer ih je u analiziranom uzorku 23,4% ili ukupno 45 počinilo samoubojstvo. Među počiniteljicama zabilježena su svega dva samoubojstva, što čini u uzorku svega 4,7% ($\chi^2 = 11,861$, $df = 2$, $p < 0,05$). Do vrlo sličnih rezultata dolaze i Belfarge i suradnici (2004.) u Švedskoj gdje su utvrdili udio od 24% samoubojstava počinitelja nakon počinjenja ubojstva u obitelji.

Tablica 9.

Samoubojstvo počinitelja
(N=235)

		Muškarci N(%)	Žene N(%)	Svi N(%)	χ^2
Počinitelj je prije pokušao samoubojstvo	da	9 (4,7)	4 (9,3)	13 (5,5)	2,401
	ne	132 (68,8)	25 (58,1)	157 (66,8)	
	nije poznato	51 (26,6)	14 (32,6)	65 (27,7)	
Počinitelj je nakon ubojstva pokušao počinuti samoubojstvo	da	16 (8,6)	3 (7)	19 (8,1)	0,087
	ne	176 (91,7)	40 (93)	216 (91,9)	
Počinitelj je nakon ubojstva/ pokušaja počinio samoubojstvo	da	45 (23,4)	2 (4,7)	47 (20)	11,810**
	da, u nazočnosti policije	0 (0)	1 (2,3)	1 (0,4)	
	ne	147 (76,6)	40 (93)	187 (79,6)	

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Muškarci počinitelji samoubojstvo su počinili u 84,6% slučajeva nakon ubojstva, a u 15,6% slučajeva to su počinili nakon pokušaja ubojstva ($\chi^2 = 1,771$, $df = 2$, $0,413$).

Analizom samoubojstava počinitelja također su potvrđeni rezultati nekih studija (Easteal, 1994.; Gillespie, Hearn, & Silverman, 1998.) da muškarci počinitelji uglavnom čine samoubojstvo nakon što su ubili ženske osobe. Naime 93,3% samoubojstava koji su počinili muškarci počinitelji bilo je nakon što su ubili žensku osobu ($\chi^2 = 4,618$, $df = 1$, $p < 0,05$), i od toga samo su u 24,4% slučajeva bili pod utjecajem alkohola.

Pokušaja samoubojstava nakon počinjenja ubojstva ili pokušaja ubojstva u obitelji ipak je više nego dvostruko manje od počinjenih samoubojstava. Pokušaje samoubojstva muških počinitelja nalazimo u 56,3% slučajeva nakon dovršenog ubojstava, a u 43,7% slučajeva nakon pokušaja ubojstava.

Analiziramo li prijašnje pokušaje samoubojstva, nalazimo ih kod 4,7% muškaraca počinitelja i 9,3% počiniteljica.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Rezultati potvrđuju poznate činjenice da su muškarci najčešći počinitelji ubojstava i pokušaja ubojstava članova obitelji. Čine to najviše na štetu srodnika po uspravnoj liniji, ali i na štetu bračnih partnerica. Žene prosječno

najviše čine ubojstva i pokušaje ubojstva na štetu svojih intimnih partnera, ali ukupno ipak manje od muškaraca.

Možemo također reći da su počinitelji oba roda u najvećoj mjeri iz ruralnih područja, da su srednje do starije životne dobi, da imaju nizak do srednji obrazovni status te da ih trećina nema nikakve stečene kvalifikacije za bavljenje nekim zanimanjima. Također ih je gotovo polovina nezaposlena, u čemu nešto više prednjače počiniteljice.

Obiteljske prilike počinitelja govore da većina onih koji su bili u braku ili izvanbračnoj zajednici ubija svoje intimne partnere, a da neoženjeni muškarci to čine više na štetu svojih srodnika.

Kao važan čimbenik pojavljuje se i utjecaj alkohola u vrijeme počinjenja kaznenih djela, ali i prethodno prekomjerno konzumiranje alkohola te prisutnost duševnih bolesti i poremećaja kod više od trećine počinitelja oba roda.

Svi ti elementi, ali i oni spomenuti prije u tekstu, čine dio rizičnih čimbenika koji dovode do teških posljedica nasilja u obitelji. Takva identifikacija, ali i prikupljanje podataka o novim čimbenicima, trebala bi pomoći razvoju preventivnih programa i njihovu što boljem usmjeravanju prema ciljanim skupinama, odnosno potencijalnim počiniteljima ubojstava i pokušaja ubojstava u obitelji.

Ipak treba upozoriti na određena ograničenja prikazanih rezultata. Ona prije svega proizlaze iz nedovoljno detaljnih podataka iz policijskih spisa i presuda o osobnim i drugim kriminološkim karakteristikama počinitelja. Tijekom kriminalističkog istraživanja i kaznenog postupka nedovoljno se inzistira na prikupljanju takvih anamnestičkih podataka o počinitelju. Kvalitetniji podaci prikupili bi se dodatnim intervjuiranjem počinitelja i provjerama podataka u dostupnim bazama državnih tijela.

Budućim analizama i istraživanjima trebat će detaljnije sagledati prostornu i vremensku disperziju ovih kaznenih djela na području Republike Hrvatske, karakteristike žrtava, situacijske varijable, a naročito će biti važno dodatno analizirati prethodno nasilničko ponašanje žrtava i počinitelja. Naime, ubojstva u obitelji ne mogu se odvojiti iz konteksta cjelokupnog nasilja u obitelji. Pri tome treba uzeti u obzir činjenicu da mnogobrojne studije upravo ponovljenu viktimizaciju žrtve ili počinitelja uzimaju kao čimbenik koji utječe na ubojstvo u obitelji od bilo kojeg drugog kriminalnog ponašanja (Richards & Baker, 2003., 16; Campbell, Glass, Sharps, Laughon, & Bloom, 2007. i dr.).

Identifikacija takvih čimbenika u konkretnim slučajevima trebala bi pomoći brzini i kvaliteti reakcije nadležnih državnih tijela. Ne bi se smjelo događati da žrtva bude u kontaktu s državnim tijelima, a da oni ne prepoznaju potencijalnu opasnost za nju.

LITERATURA

1. Archer, J. (2000). Sex Differences in Aggression Between Heterosexual Partners: A Meta-Analytic Review. *Psychological Bulletin*, vol.126 (5), str. 651-680.
2. Belfarge, H., Rying, M. (2004). Characteristic of spousal homicide: a study of all cases of spousal homicide in Sweden 1990-1999. *Criminal Behaviour and Mental Health*(14), str. 121-133.
3. Campbell, J., Glass, N., Sharps, P., Laughon, K., Bloom, T. (2007). Intimate Partner Homicide: Review and Implications of Research and Policy. *Trauma Violence Abuse*, 8(3), str. 246-269.
4. Carcach, C., Conroy, R. (2001). *Alcohol and Homicide: A Routine Activities Analysis*. (P. Williams, ur.) Australian Institute of Criminology
5. Diem, C., Pizarro, J. (2010). Social Structure and Family Homicides. *Journal for Family Violence* (25), str. 521-532.
6. Dundović, D. (2005). *Ubojstva intimnih partnera*. Zagreb: Kaznenopravna-kriminalistička biblioteka Vladimir Bayer
7. Easta, P. (1994). Homicide between adult sexual intimates in Australia: implications for prevention. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 3(1).
8. Fox, A., Zawitz, W. (2006). *Homicide trends in United States*. Washington: Government Printing Office
9. Frye, V., et al. (2006). The distribution of and factors associated with intimate terrorism and situational couple violence among population based sample of urban women in USA. *Journal of Interpersonal Violence* (21), str. 1286-1298.
10. Gallup-Black, A. (2005). Twenty Years of Rural and Urban Trends in Family and Intimate Partner Homicide: Does Place Matter? *Homicide Studies*, str. 149-173.
11. Gartner, R., Parker, R. (1990). Cross-National Evidence on Homicide and the Age Structure of the Population. *Social Forces*, str. 351-371.
12. Gillespie, M., Hearn, V., Silverman, A. (1998). Suicide following homicide in Canada. *Homicide* (2), str. 46-63.
13. Gorman, M., Zhu, L., Horel, S. (2005). Drug "hot-spots", alcohol availability and violence. *Drug and Alcohol Review* (24), str. 507-513.
14. Gymah-Brempong, K., Racine, J. (2006). Alcohol availability and crime: A robust approach, *Applied Economics* (38), str. 1293-1307.
15. Kovčič, I. (1996). Neke karakteristike ubojstava intimnih partnera u Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 3 (1).
16. Paulozzi, J., Saltzman, E., Thompson, P., Holmgren, P. (2001). Surveillance for homicide among intimate partners: United States, 1981-1998. *Mortality & Morbidity Weekly Reports*, 50 (3), str. 1-15.
17. Phillips, J. (2006). The Relationship between Age Structure and Homicide Rates in the United States, 1970 to 1999. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, str. 230-260.
18. Pridemore, A., Eckhardt, A. (2008). A comparison of victim, offender, and event characteristics of alcohol and non alcohol related homicides. *Journal of Research on Crime and Delinquency* (45), str. 227-255.
19. Rennison, M., Welchanes, S. (2000). *Intimate Partner Violence*. Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics
20. Richards, L., Baker, A. (2003). *Findings from the Multi-agency Domestic Violence Murder Reviews in London*. London: Metropolitan Police
21. Roberts, D. W. (2009). Intimate Partner Homicide, Relationship to Alcohol and Firearms. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 25 (1), str. 67-88.

22. Salfati, G., Dupont, F. (2006). Canadian homicide: An investigation of crime scene actions. *Homicide Studies* (10), str. 118-139.
23. Singer, M. (2005). *Kriminologija delikata nasilja*. Zagreb : Nakladni zavod Globus
24. Swinson, N., Shaw, J. (2007). Homicides and mental disorders: The National Confidential Inquiry. *Psychiatry*, 6 (11), str. 452-455.
25. Websdale, N. (1999). *Understanding Domestic Homicide*. Boston: Northern University Press

Summary

SOME GENDER CHARACTERISTICS OF PERPETRATORS OF MURDER AND ATTEMPTED MURDER OF FAMILY MEMBERS

The phenomenological characteristics of perpetrators are fundamental for the study of the causes of criminal behaviour and the possibility of its prevention. In this sense, this paper presents an analysis of the general criminological variables that closely define the perpetrators of murder and attempted murder of family members. In addition to general personal characteristics, the economic and family circumstances of the perpetrators, the influence of intoxicants and the suicide of the perpetrators are also analysed. In addition, because women take a major part in these kinds of murders more than in any other, gender differences in these variables are further analysed.